

SLAVICA SZEGEDIENSIA

VI.

SZEGED
2007–2008

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
JUHÁSZ GYULA PEDAGÓGUSKÉPZŐ KAR
OROSZ NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK
SZLOVÁK NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK

SLAVICA SZEGEDIENSIA VI.

CIKK- ÉS TANULMÁNYGYŰJTEMÉNY

Felelős szerkesztő
GYÖRKE ZOLTÁN
MARUZNÉ SEBŐ KATALIN

SZEGED
2007–2008

A kiadvány megjelenését támogatta

SZEGEDÉRT ALAPÍTVÁNY

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM
Nemzetiségi Osztálya

SZTE JGYTFK Hallgatói Önkormányzat

AGES QUOD AGIS KHT

SZTE JGYTFK Orosz Nyelv és Irodalom Tanszék

SZTE JGYTFK Szlovák Nyelv és Irodalom Tanszék

СЕГЕДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ ИМ. ДЬЮЛЫ ЮХАСА
КАФЕДРА РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ
КАФЕДРА СЛОВАЦКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

SLAVICA SZEGEDIENSIA VI.

СБОРНИК НАУЧНЫХ СТАТЕЙ

Ответственные редакторы
ЗОЛТАН ДЬЁРКЕ
МАРУЖНЕ КАТАЛИН ШЕБО

СЕГЕД
2007–2008

SEGEDÍNSKA UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA GYULU JUHÁSZA
KATEDRA RUSKÉHO JAZYKA A LITERATÚRY
KATEDRA SLOVENSKÉHO JAZYKA A LITERATÚRY

**SLAVICA SZEGEDIENSIA VI.
ZBORNÍK STATÍ**

Zodpovední redaktori
GYÖRKE ZOLTÁN
MARUZNÉ SEBŐ KATALIN

**SZEGED
2007–2008**

Szerkesztők – Редакторы – Redaktori
GYÖRKE Zoltán
MARUZNÉ SEBŐ Katalin

Lektorálták – Рецензенты – Recezenti
MARUZNÉ SEBŐ Katalin, PhD, tszv. főiskolai tanár
GYÖRKE Zoltán, PhD, tszv. főiskolai tanár
MANOVA N. D., CSc, anyanyelvi lektor
Doc. PhDr. JURAJ RUSNÁK, CSc,

Orosz anyanyelvi lektor – Лектор русского языка
MANOVA N. D., CSc
Szlovák anyanyelvi lektor – Лектор slovenského jazyka
PhDr. JURAJ BRIŠKÁR, PhD.

Technikai szerkesztő – Технический редактор – Technická redaktorka
JÁGER Iлона

A szerkesztőség címe – Адрес редакции – Adresa redakcie
Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Сегедский университет Педагогический факультет им. Дюлы Юхаса
Pedagógická fakulta Gyula Juhásza Segedínskej univerzity

Orosz Nyelv és Irodalom Tanszék
Кафедра русского языка и литературы
Katedra ruského jazyka a literatúry
H-6725 Szeged, Hattyas sor 10.
H-6701 Szeged. Pf./ 396.
Tel.: (+36-62) 546-048
E-mail: russian@jgytf.u-szeged.hu

Szlovák Nyelv és Irodalom Tanszék
Кафедра словацкого языка и литературы
Katedra slovenského jazyka a literatúry
H-6725 Szeged, Hattyas sor 10.
H-6701 Szeged. Pf./ 396.
Tel.: (+36-62) 546-200
E-mail: sebok@jgytf.u-szeged.hu

HU ISSN 1786-4151

©A szerzők, 2007-2008

Minden jog fenntartva
Printed in Hungary

Szövegszerkesztés – Редактирование текста – Redigovanie textu
Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

Nyomdai kivitelezés – Напечатано в типографии – Tlač
Opár Bt. Budapest

INDEX

<i>Alabánová, M.</i> Kontrastívne jazykové javy medzi maďarským a slovenským jazykom	9
<i>Anoca, D. M.</i> Rudolf Dilong a jeho recepcia v Rumunsku	15
<i>Ариповский, В. И.</i> Расчет на использование литературного опыта читателя в рассказах А. П. Чехова (к вопросу о развитии традиций русской классической прозы в чеховском творчестве)	20
<i>Briškár, J.</i> K poetike zmyslového vnímania (Ivan Krasko – Topole)	30
<i>Cs. Jónás, E.</i> Виды эллипсиса в ответной реплике диалога в венгерском и русском языках	35
<i>Фадеева, И. Е.</i> Константы русской культуры: символ и символизм	43
<i>Germušková, M.</i> Poetika tvorby Daniela Heviera	52
<i>Gomboš, J.</i> O boji medzi Štúrom a Kossuthom v 40. rokoch 19. storočia	61
<i>Györke, Z.</i> Фразеологические неологизмы англо-американского происхождения в составе русской и венгерской фразеологии	67
<i>Harpán, M.</i> Nová prozaická mozaika Viery Benkovej	75
<i>Hodoličová, J.</i> Pri príležitosti životného jubilea Zoroslava Speváka – spisovateľa pre deti vojvodinských Slovákov	82
<i>Jászay, L.</i> Концепт моментальности в системе русского глагола	88
<i>Krékúts, J.</i> K спорным вопросам о классификации славянских глаголов	97
<i>Lidák, J.</i> Európska únia a medzikultúrny dialóg, fenomén moslimského prístahovalectva	111
<i>Maruzsné Sebő, K.</i> Pojem slobody z pohľadu krásnej literatúry	119
<i>Maruzs, P.</i> K dejinám Slovenského Komlóša	126
<i>Оксузьян, Д. В.</i> Вклад В. Н. Татищева в российскую историографию	131
<i>Palásti, K.</i> Безличные предложения в украинском языке	139
<i>Шелякин, М. А.</i> О понятии и типах языковой экспрессивности	145
<i>Шимко, Е. В.</i> К проблеме общего литературного языка славянства	154
<i>Шмидт, В.</i> Минцлов С. Р. (1870-1933) – мистик или реалист. К вопросу о мистических взглядах писателя	162
<i>Srb, V.</i> Multikulturalismus a česko-slovenský prostor	173
<i>Станкевич, Л. Ф.</i> Родильные обряды в семантике русских и белорусских фразеологизмов	178
<i>Tóth, S. J.</i> K úradným a ľudovým názvom typu Békešská / Békéšska Čaba ...	182
<i>Tuska, T.</i> Vzťah medzi spisovnou slovenčinou a čabianskym nárečím v hláskoslovnej rovine v zrkadle Čabianskeho kalendára	186
<i>Uhrinová, A.</i> Životné jubileum Slavomíra Ondrejoviča	192
<i>Устюгова, Л. М.</i> Чередования согласных как один из параметров типологии русского и украинского языков	197

K úradným a ľudovým názvom typu Békešská / Békéšska Čaba

Sándor János Tóth

Slovenská onomastika označuje názvy obcí a miest mimo hraníc Slovenska ako exonymá. Tieto viac-menej ustálené slovenské podoby zemepisných názvov kodifikovali jazykovedci a kartografi v spoločnom diele (Hajčíková – Kováčová 1999). Zaujímavý je postoj tohto zoznamu, lebo dolnozemske slovenské osady alebo mestá, ktoré majú zaužívané slovenské názvy na území dnešného Maďarska, zapadajú do tej istej kategórie ako mestá, ktoré majú slovenské meno niekde v Európe alebo na inom kontinente. Jediným tried'ujúcim hľadiskom je, či daná lokalita leží na Slovensku alebo mimo jeho hraníc. Samozrejme, pre orientáciu je naznačené, v ktorej krajine máme hľadať obec, takto sú aj vytvorené skupiny zoznamu, ale necítíme postupnosť "naše – aj naše – cudzie". Autori a kodifikátori sa asi chceli vyhnúť ideologickým alebo politickým nedorozumeniam a určili len kategórie "naše" a "cudzie". Určenie kodifikovaných podôb exonym je v právomoci vedeckých orgánov na Slovensku. Tie určili kodifikovanú podobu *Békešská Čaba*. Na základe rytmického krátenia vytvorili tento názov na Slovensku, a hneď vznikli spory. Niektorí predstavitelia Slovákov v Maďarsku prijali stanovisko Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, že sa v tomto názve musí uplatniť rytmický zákon bez akceptovania dvojtvarov. S tým súhlasia Edita Pečeňová, riaditeľka čabianskeho slovenského gymnázia a Alžbeta Uhrinová, riaditeľka Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Iní, medzi nimi aj Anna Divičanová, slovakistka z Maďarska, Ján Chlebnický, vedecký tajomník Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku na dôchodku a Anna Ištvánová, riaditeľka Domu slovenskej kultúry v Békešskej Čabe, pokladajú to za stratu zmyslu pôvodného názvu župy *Békés* (= pokojný) ako atribútu *Čaby* (z osobného mena *Csaba*). Mária Žiláková formuluje tento problém takto: „Pri väčšine slovenských podôb názvov lokalít miestny úzus neuchováva prívlastky maďarských úradných názvov: *Bakony-csernye – Čerňa, Békéscsaba – Čaba, Nagybánhegyes – Bánhedeš, Tótkomlós – Komlós. Formy slovenských názvov, ktoré sa hodnotia v slovenskom kontexte ako úradné, vo viacerých prípadoch kalkujú prívlastky: Veľký Bánhedeš, Slovenský Komlós, Békéšska Čaba. V súlade s novými pravidlami slovenského pravopisu sa novšie šíri podoba Békešská Čaba, ktorá síce dodržiava rytmický zákon, predsa pôsobí cudzo, neorganicky*” (Žiláková 2006). V starých mapách a listinách vždy sa písalo jednoducho "*Chaba, Csaba, Čaba*". Obyvatelia tohto mesta samých seba označujú ako „*Čabän*, – kým spisovná podoba je *Čaban*, ktorá v našom prostredí pôsobí cudzo” (Žiláková 2006). Toto sebaoznačenie nesie v sebe osobitnú identitu, je aj názvom miestneho slovenského časopisu (por. Maružová-Šebová 224-239). Ani slávny *Čabiansky kalendár* nie je *békéščabiansky* alebo *békešskoča-*

biansky podľa vzoru "*banskobystrický*". Len v niektorých novších vydaniach (okolo r. 1920) *Tranoscia* a *Funebraľu*, Biblie čítame *békéščabiansky* ako označenie tlačiarne. V roku 1913 totiž zjednotili miestne názvy v Uhorsku tak, aby neboli dve obce, ktoré sa volajú rovnako. Bolo to potrebné, lebo pošta a železnice sa rozvíjali, podobné opatrenia urobili aj v celej Európe (*Frankfurt: Frankfurt am Main / Frankfurt an der Oder*) Táto reforma ponúkla výbornú príležitosť pre maďarizáciu názvov, takto vznikli ľubozvučné maďarské názvy ako napríklad: *Szvinna > Bercsényi, Szoblahó > Czobolyfalu, Ó-Leszna > Felsőerdőfalva, Szvrccsinovecz > Fenyvesszoros, Zamosztya > Garamhídveg, Pongyelok > Gömörcserepes* atď. (Tóth 7-9). Vo väčšine prípadov používali ako atribút župu, rieku alebo hory, kde leží lokalita, v prípade Čaby župu. Samozrejme, v ľudovom pomenovaní zostal kratší, jednoduchší názov, aj na Slovensku používajú *Bystricu, Štiavnicu, Kubín*. Zaujímavým príkladom je mesto *Salonta*, dnes v Rumunsku. Pôvodný názov bol *Szalonta* po maďarsky a *Salonta* po rumunsky, v roku 1913 maďarský názov zmenili na *Nagyszalonta*, rumunský zostal. Dnešná dvojjazyčná tabuľa na konci mesta znie: *Salonta* po rumunsky a *Szalonta* po maďarsky. Dnešní maďarskí obyvatelia vyvesili ich verziu, ktorú používajú, a nie tú, ktorú používali maďarské úrady v rokoch 1913-20. Na viacjazyčných mapách vydaných v Maďarsku figuruje naďalej *Nagyszalonta*. Čaba nie je ďaleko od *Salonty*, aj prípad je podobný: na konci mesta dvojjazyčná tabuľa *Békéscsaba – Békéšská Čaba* poruší rytmický zákon dvakrát. Na Slovensku však prijali rytmicky skrátenú verziu napriek tomu, že *Čabänia* – vďaka ich fonologickému základu ovplyvnenému maďarčinou - sú schopní vysloviť hocikolko dlhých samohlások po sebe, inak by nevedeli dobre rozprávať po maďarsky. Tento interferenčný jav je charakteristický pre ich slovenčinu. V jazykovednom chápaní sa začína rozširovať model pluricentrickej slovenčiny (Dudok 2004: 32-42), ktorá rešpektuje jazykové varianty slovenských jazykových ostrovov ako plnohodnotné a funkčné. Podobná tolerancia by bola žiaduca pri kodifikovaní takých názvov lokalít v zahraničí, v ktorých žijú Slováci. Oni vedia, čo znamená maďarský názov župy, v ktorej žijú (*békés* = pokojná), aj pomenovanie bývalej *Šarišskej župy* na Slovensku, ktorému tam žijúci Slováci zrejme nie celkom rozumejú (*sáros* = blatná) a ešte aj to vedia, na rozdiel od väčšiny obyvateľstva maďarskej časti *Novohradskej župy*, že znamená to po maďarsky *új vár*. Výhody dvojjazyčnosti nemá každý, ale uplatniť rytmický zákon na *Békés* (9 km od Čaby je aj mesto *Békés*) je minimálne "čudné", časť *Čabänov* to pokladá za nezmysel. Podľa môjho návrhu by sa dala vyriešiť táto vec tým, keby sa prijalo ako úradné exonymum *Čaba*. Je to taký pojem, ktorý každý pozná na Slovensku, keď inak nie, tak prostredníctvom čabianskej klobásy (a nie *békeščabianskej*), používatelia slovenského jazyka nebudú si ju mýliť s inými lokalitami (napr. *Pilíšska Čaba*), lebo ak po slovensky hovoríme o Čabe, tak myslíme na tú na *Dolnej zemi*. Atribút *Békés* ponechajme používateľom maďarčiny a maďarskej pošty, aby sa listy nestrácali.

Keď prijmem stanovisko, že *Békéscsaba* je po slovensky *Čaba*, tak môžeme vyriešiť aj ďalšie otázky. Názov obce *Tótbánhegyes* – po slovensky *Tótbánhedeš* aj *Slovenský Bánhedeš* zmenili v r. 1908 na *Nagybánhegyes* – *Veľký Bánhedeš*. Štyri atribúty pre *Bánhedeš*: *Tót*-, *Slovenský*-, *Nagy*-, *Veľký*-. To je už veľa pre Bánhedešanov, a používajú *Bánhedeš*. Keď po slovensky povieme *Bánhedeš*, tak vždy myslíme na túto dedinu, nie na susednú, ktorá sa volá *Magyarbánhegyes*. Čiže navrhujem akceptovať pôvodné pomenovanie *Bánhedeš* ako analógiu *Čaby*. Aj preto, aby sme sa vyhli negatívnym konotáciám pomenovania *Tót*.

Ďalším argumentom pre takéto zjednodušenie slovenských názvov dolnozemskej lokalít je ten, že *Bakonycsernye* je po slovensky *Čerňa*, a nie *Bakoňská Čerňa*. Slovenský Komlôš nie je problematickým názvom, ale Komlôšania, samozrejme, používajú v bežnej reči *Komlôš*, tento názov pochádza z divoko sa rodiaceho chmeľa, ktorý rástol, keď osadu zakladali. Aj na Slovensku je jednoznačné, o čom je reč, keď povieme *Komlôš*, atribút je prakticky zbytočný. V každom prípade je potrebné porozmýšľať nad tým, kto pomenúva miesto, kde žije. Prirodzený pomenovací proces je v rukách miestnych obyvateľov, a neskôr môže dôjsť k úradným zásahom. Otázkou je, či orgány na Slovensku chcú zasahovať do prirodzeného používania slovenčiny mimo Slovenska, alebo nie. Kým sa vyvíja odpoveď na túto otázku, navrhujem jednoduché formy *Čaba*, *Bánhedeš* a *Komlôš*. Používať ich používame, aj budeme, to nie je otázka. Otázkou je, či napíšeme napríklad do novovytláčenej knihy ako miesto vydania tieto jednoslovné názvy. Alebo či bude taká pečiatka: "Slovenská samospráva mesta Čaby".

Tento článok uverejňujem ako podklad pre diskusiu lingvistov, onomastikov a Slovákov z Maďarska aj zo Slovenska preto, aby sme sa pokúsili zblížiť názory a aby aj názory Slovákov z Maďarska boli zapracované do takých prác ako *Slovenské vžitie názvy geografických objektov ležiacich mimo územia Slovenskej republiky* (Hajčíková – Kováčová 1999).

Literatúra

- Dudok, Miroslav 2002: Pluricentrický vývin modernej slovenčiny. *Studia Academica Slovaca* 31. Prednášky 38. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul, s. 42-50.
- Dudok, Miroslav 2004: Pulzačné vektory enklávnej slovenčiny. IN: *Slovenčina v menšinovom prostredí*. VÚSM, Békešská Čaba.
- Blanár, Vincent 1996: Teória vlastného mena. Bratislava, Veda 222.
- Doruľa, Ján 1973: O historicko-jazykovej problematike slovenských miestnych názvov v niekdajšom Uhorsku. IN: Blich M. – Majtán, Milan (Red.) 1976: Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove UPIŠ v Košiciach roč. 12. Bratislava.
- Hajčíková, Marta – Kováčová, Mária (Red.) 1999: Slovenské vžitie názvy geografických objektov ležiacich mimo územia Slovenskej republiky. Ústav geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Bratislava.

- Horecký, Ján 2002: Systémová konkurencia prepisu a zápisu IN: Králik, Ľubor (Red.) 2002: 19-23.
- Maruzsová-Šebová, Katarína 2005: Znaký čabianskosti časopisu Čabän. IN: Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe. VÚSM, Békešská Čaba.
- Tóth Sándor János 2006: Egy magyar-német-szlovák vasúti szótár 1919-1924. A nyelvhasználat változásai (Cseh-)Szlovákiában Trianon után. Rukopis.
- Žiláková, Mária 2006: Pätnásť rokov ústavu v službách našej slovenčiny IN: Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku. VÚSM, Békešská Čaba, v tlači.